

Vilhelmiina Lehto on koulutukseltaan sairaanhoitaja ja terveystieteiden maisteri. Hän on gerontologian oppialan tohtoriopiskelija Yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa.

15.11.2017 VILHELMIINA LEHTO

Syötettävä vuodepotilas – miten vanhojen ihmisten hoivatilanteissa puhutaan toimintakyvystä?

”Vanhan ihmisen voi asemoida puhetavoilla kykenemättömäksi kanssakäymiseen tai muilla tavoin heikkoon asemaan. Näin voidaan tehdä jopa kaltoinkohtelun muotoja hyväksyttäväksi. Vanhat ihmiset tulisi ymmärtää itsenäisiksi toimijoiksi, joilla on yksilölliset tavoitteet ja toiveet ja nämä otetaan hoivayhteisössä aidosti huomioon. Hoitajan työvuorosta olisi häivyttävä ajatukset ”syötettävistä” ja ”avustettavista” asukkaista.”

Alustus! ”Kahden autettava, syötettävä, kuivitettava”- näillä sanoilla hoitohenkilökunta saattaa viitata ikääntyneisiin hoivakotien asukkaisiin.

Tavallaan tällaisten termien käyttö on ymmärrettävää: hoitaja kuvaa asukkaita hoitajan näkökulmasta, ja hoitajalla näkökulma on luonnollisesti hoitotyön arjen rutiinit. Hoitajan työpäivän kannalta voi olla merkityksellistä, montako ”syötettävää” tai ”autettavaa” hänen vastuulleen vuorossa kuuluu. Aina ei kuitenkaan tule miettineeksi, millainen vaikutus tällaisilla sanavalinnoilla voi olla.

Puhetavat vaikuttavat hoivakulttuuriin

Sosiaalinen kanssakäyminen kuten tavat puhua muokkaavat käsitystämme todellisuudesta. Emme kanssakäymisessämme toimi tyhjiössä, vaan ammennamme siihen jatkuvasti ympäröivässä maailmassa vallitsevista puhetavoista ja keskusteluista.

Puhetta voidaan tarkastella pintaa syvemältä käyttämällä viitekehyksenä sosiaalista konstruktionismia, mikä viittaa juuri tähän puhetapojen duaaliseen rooliin toisaalta todellisuuden rakentajana ja toisaalta niiden sidosteisuuteen aikaan ja

yhteiskunnassa käytyihin keskusteluihin. (Burr 1996.) Niinpä myös hoivakulttuuriin vaikuttaa toisaalta se, miten esimerkiksi organisaatiossa tai julkisessa keskustelussa puhutaan vanhoista ihmisistä ja toisaalta se, miten arjen hoivatyössä puheella rakennetaan yhteistä käsitystä hyvästä hoidosta.

Vanha ihmisen voi asemoida sanoilla ja puhetavoilla kykenemättömäksi kanssakäymiseen tai muilla tavoin heikkoon asemaan. Näin voidaan tehdä jopa kaltoinkohtelun muotoja hyväksyttäväksi (esim. Sabat 2003, Stevens ym. 2013.)

Kun hoitaja kutsuu palvelutalon asukasta syötettäväksi, asukas asemoituu passiiviseksi avun vastaanottajaksi. Toisaalta hoitaja vahvistaa omaa rooliaan ammattilaisena ja hoivan tarjoajana. Ikääntyneiden palveluiden odotetaan olevan ihmislähtöisiä ja vastaavan vanhojen ihmisten henkilökohtaisiin tarpeisiin. Poliitikoissa korostetaan myös vanhojen aktiivisuuden ylläpitämistä ja toimintakyvyn tukemista (Finlex 2012, STM 2017). Tällaisten tavoitteiden saavuttamisen kannalta ikääntyneiden asemoiminen jatkuvasti passiivisiksi hoivan vastaanottajiksi saattaa olla vahingollista.

Toimintakyky on hyvä esimerkki

Kun hoivakodissa toimivien hoitajien vastuulla on asukkaiden toimintakyvyn tukeminen, on merkitystä, miten toimintakyky käsitetään.

Puhe toimintakyvystä on hyvä esimerkki puheen merkityksestä, koska toimintakyvystä ja sen ylläpitämisestä puhutaan ikääntyneiden palveluiden yhteydessä paljon. Monen palvelutalon ja hoivakodin palvelulupauksessa painotetaan asukkaan toimintakyvyn ylläpitämistä ja siihen tähtäävää toimintaa. Toimintakyvylle ei kuitenkaan ole olemassa mitään tyhjentävää määritelmää. Pyrkimykset toimintakyvyn ylläpitämiseksi hoitotyössä saattavat siis tarkoittaa eri henkilöille eri asiaa riippuen siitä, miten henkilö käsittää toimintakyvyn.

Puheen analyysi on paljastanut mielenkiintoisia ja yllättäviäkin piirteitä hoitajien ja asukkaiden puheesta toimintakyvystä. Pitkäaikaishoidon hoitajien puheessa keskeisiä ovat julkisesta keskustelusta nousevat teemat, kuten aktiivisuuden merkityksen korostaminen sekä oppikirjoista opitut toimintakyvyn määrittelyt. Ikääntyneille pitkäaikaishoidon asukkaille toimintakyky edusti laajempaa kokonaisuutta. Heille toimintakyky merkitsi selviytymistä ja sen suhteuttamista elettyyn elämään. (Lehto ym. 2017.)

Vaikka aktiivisuuden ja itsenäisyyden keskeisyys on esillä hoitajien puheessa, myös ikääntyneet pitkäaikaishoidon asukkaat korostavat omatoimisuutta ja itsenäistä pärjäämistä.

Asukkaat myös osittain vastustavat passiivista hoidon vastaanottajan roolia. He saattavat jopa kääntää puheessaan perinteiset roolit, joissa hoitaja on hoivan tarjoaja ja toinen osapuoli hoivan vastaanottaja. Pitkäaikaishoidossa asuva vanha ihminen saattaa kuvata toimintakykyään heikentyneeksi, mutta silti pyrkivänsä välttämään hoitajien vaivaamista tai jopa helpottavansa hoitajien työtä. (Lehto ym. 2017.) Omaa aktiivisuutta korostava puhe on yleinen diskurssi yhteiskunnassa, ja se yleistyy myös toimintakyvyltään heikentyneiden ja hoivaa tarvitsevien kohdalla.

Ikääntyneiden pitkäaikaishoidon hoitajilla toimintakyvyn käsitteeseen liittyy epävarmuutta eikä toimintakyvyn määrittely vaikuttanut helpolta tehtävältä. Tällaisessa epävarmassa tilanteessa on yleistä tukeutua ympäröivän maailman tarjoamiin määrittelyihin ja diskursseihin. Ikääntyneiden pitkäaikaishoidossa toimintakyvyn mittaaminen erilaisten arviointijärjestelmien avulla on yleistä.

Hoitajien puheesta voi tunnistaa mittareissa käytettyjä luokittelujärjestelmiä ja sanastoja. Toimintakykyä pyritään operationalisoimaan myös hoitotyön arjessa. Hoitajat määrittelevät toimintakykyä myös teknisinä toimintoina, jotka vaativat hoitajan toimintaa. Tällaisia ovat päivittäistoiminnot kuten peseytyminen, pukeutuminen ja liikkuminen. (Lehto ym. 2017.) Kun toimintakyky määrittyy fyysisten toimintojen kautta, vahvistuu ruumiillinen hoivakulttuuri, jossa henkiset ja psykososiaaliset ulottuvuudet jäävät huomion ulkopuolelle ja ihmisiä määritellään heidän fyysisen kyvykkyytensä perusteella esimerkiksi vuodepotilaaksi tai syötettäväksi.

Mikäli hoitaja käsittää toimintakyvyn fyysisinä toimintoina kuten syömisenä, liikkumisena ja hygienian hoitona, saattaa fyysisyyteen keskittyvän toimintakyvyn määritelmän ulkopuolelle jäädä tekijöitä, jotka olisivat tärkeitä ikääntyneelle hoivakodin asukkaalle. Hoitajien ja vanhojen ihmisten itsensä prioriteetit toimintakyvyn ja sen tukemisen suhteen saattavat erota toisistaan.

Syömisen ja liikkumisen sijasta tai ohella vanhalle ihmiselle eletyllä elämällä on tärkeä rooli toimintakyvyn suhteen. Esimerkiksi kotiäitinä elämänsä viettänyt nainen voi pitää kodinhoidollisia tehtäviä kuten pyykkien viikkaamista tai pölyjen pyyhkimistä keskeisinä arjen rutiineina. Myös esimerkiksi lauantai-illan tuttu saunavuoro voi motivoida ylös sängystä aivan eri tavoin kuin kutsu kävelyharjoituksiin. Toimintakyvyn tukemisessa ihmisen omat tavoitteet ja motivaatio ovat keskeisiä toimintakyvyn säilyttämisen kannalta. On siis tärkeää kuulla vanhan ihmisen itsensä käsityksiä siitä, mikä hänen toimintakyvyssään ja tavoitteissaan on keskeistä.

Tavat puhua yleisesti käytetyistä käsitteistä kuten esimerkiksi toimintakyvystä antavat viitettä, mikä asema niillä on hoitotyön käytännöissä. Tällainen puheen tutkiminen auttaa ymmärtämään hoitotyössä paljon käytettyjen käsitteiden kuten toimintakyvyn moniulotteisuutta ja sen määrittelyn vaikutusta hoidon toteuttamiseen ja organisaation kulttuuriin.

Kulttuurin muutos on avainasemassa hyvässä hoivassa

Ikääntyneiden hoivapalveluiden kulttuurinmuutosta on jo viety monin paikoin eteenpäin. Usein keskeisenä ajatuksena on sekä toiminta- että puhetapojen muutos ihmisyyttä ja yksilöllisyyttä arvostavaan hoivan ja hoitotyön suuntaan. Siispä hoitajan työvuorosta olisi häivyttävä ajatukset ”syötettävistä” ja ”avustettavista” asukkaista.

Tällaiset sanat ohjaavat ajatusta hoitajan työhön ja organisaation rutiineihin. Puhe asukkaista tulisi lähtökohtaisesti olla inhimillistä, ja pitäisi puhua useammin vaikkapa ”Tyynestä” ja ”Veikosta”. Kodinomaisuuteen pyrkivän hoivakodin asukkaisiin viittaaminen potilaina on onneksi monin paikoin jo taakse jäänyttä elämää. Pelkkä nimen käyttäminen tuo kanssakäymiseen huomattavan paljon inhimillisyyttä ja tunnetta siitä, että asukkaat tunnetaan ja heidän taustansa ja toiveensa tiedetään. Jokainen uusi sijainen ei voi heti muistaa asukkaiden nimiä, mutta keskeistä on ilmapiiri, jonka vakituinen henkilökunta esimiehet mukaan lukien luo. Organisaation tai palvelutalon kulttuuri rakentuu niiden diskurssien kautta, joita käytetään päivittäisissä hoivatilanteissa. Kulttuurin muutosta tarvitaan, sillä juuri hoivaorganisaation kulttuurilla on vaikutus siihen, minkälaiset toiminta- tai puhetavat ovat hyväksytyjä ja miten hyvin hyvä hoiva toteutuu.

Hyvää ja arvostavaa hoivaa tukevan kulttuurin juurruttamiseksi olisi syytä kiinnittää huomiota erityisesti näihin asioihin:

- Vanhat ihmiset tulee ymmärtää itsenäisiksi toimijoiksi, joilla on yksilölliset tavoitteet ja toiveet ja nämä otetaan hoivayhteisössä aidosti huomioon
- Toimintatavat tulisi perustella mahdollisimman pitkälle hoivan tarvitsijoiden tarpeiden mukaan eikä organisaation rutiinien pohjalta
- Hoivakulttuurin muutos vaatii johdon ja lähiesimiesten sitoutumista ja positiivista esimerkkiä niin toiminta- kuin puhetapojenkin osalta

Alun perin Alusta!-lehdessä julkaistu teksti verkossa:

<https://www.tuni.fi/alustalehti/2017/11/15/syotettava-vuodepotilas-miten-vanhojen-ihmisten-hoivatilanteissa-puhutaan-toimintakyvysta/>. Lähdeluettelo löytyy verkkosivulta.